

HISTÒRIA DEL TREBALL I IDEOLOGIA *

per ERIC J. HOBSBAWM

I

Deixeu-me començar amb una constatació ben poc polèmica: la història del treball prospera avui dia pertot arreu com mai no ho havia fet, si més no quantitativament. Pel que fa a la qualitat, és difícil de judicar el present en relació amb el passat, i a alguns de nosaltres no ens faria gaire gràcia d'haver d'heure'ns-les, per exemple, amb Sidney i Beatrice Webb o amb Gustav Mayer, però sortosament no ens hi hem d'enfrontar, sinó que podem aguantar-nos damunt llurs espatlles. L'expansió de la història del treball com a camp d'estudi ha adoptat en la major part

* *Nota del traductor.* El títol original és *Labor History and Ideology*. La traducció de "labour history" ("labor" és una grafia americana) per "història del treball" és inusitada i demana una explicació. No es tracta d'una simple traducció literal, sinó que trasllada amb precisió el significat de l'expressió anglesa, si usem el mot "treball" en la seva accepció de concepte oposat a —i complementari de— "capital", que és justament el sentit que el mot "labour" té en anglès, com, per exemple, en Labour Party. M'adono perfectament, però, que la frase "història del treball" fa pensar d'immediat en tota una altra cosa —històries o pseudo-històries de les eines i les tècniques de treball, de l'evolució tecnològica i organitzativa del treball "físic", monografies sobre com eren fabricades les ceràmiques de Manises o les indians de Mataró, etc.—, i una altra cosa lligada, de més a més, a una certa ideologia. No he trobat, tanmateix, cap alternativa realment satisfactòria. Quan aquests tipus d'estudis començaren al país com a disciplina professional, fa una vintena d'anys, el terme "història social" era usat amb freqüència. No crec que valgui la pena d'entrar en detalls sobre el motiu pel qual l'he rebutjat. "Història del moviment obrer" és, sens dubte, la fórmula més corrent; però això només indica la principal limitació de la disciplina al país, limitació que el professor Hobsbawm denuncia en el seu article: la reducció de la classe als seus elements radicals, militants i organitzats. "Història burgesa" no vol pas dir "història de la burgesia". I ¿com traduiríem, d'altra banda, "labour historians"? ¿"Historiadors obrers"? ¿"Història del proletariat" o "de la classe obrera"? Confesso que he estat a punt de decantar-me per l'una o l'altra d'aquestes expressions, perquè és d'això que tracta la "labour history". ¿Quin millor exemple de "labour history" que *The making of the English working class*? ¿Com hauria hagut de traduir, però, Hobsbawm quan escriu "labour history in the pre-industrial period —e. g. journeymen, guilds and suchlike"? Tothom hauria entès el que vol dir "història del proletariat en el període pre-industrial", però, en termes rigorosament científics, ¿no hauria estat una fórmula més aviat contradictòria?

Aquest article aparegué en versió original a "Journal of Social History", núm. 4, VII (1974), pp. 371-381. El reproduïm, en traducció de Joan-Lluís Marfany, per gentilesa de l'autor i del "Journal of Social History", Carnegie-Mellon University, Pittsburgh, Pa. 15213.

—però no pas del tot— la forma de la seva transformació en una disciplina universitària. El típic historiador del treball és un investigador, o un professor, universitari, tot i que això no és veritat del tot. Com a tal, es troba en una cruïlla entre la política i l'estudi acadèmic, entre el compromentment pràctic i l'explicació teòrica, entre interpretar el món i canviar-lo.

Perquè la història del treball és, per tradició, un tema altament polític i, a més, practicat durant molt de temps bàsicament fora de la universitat. Era natural que tots els estudis del treball fossin polítics, ja que el tema començà a desvetllar interès científic, d'una manera sistemàtica, entre 1830 i 1840, amb les diverses enquestes sobre la condició del nou proletariat. Quan eren empreses per científics (és a dir, per sociòlegs), les enquestes anaven orientades essencialment cap a la solució d'un cert problema, el del què calia fer amb els treballadors. Però tot i que l'estudi universitari dels problemes obrers produí, com a Alemanya a les darreries del segle XIX, una substancial collita de treball històric, la seva orientació bàsica no era pas històrica; i recíprocament, fins a, diguem, la Segona Guerra Mundial —almenys als països de l'Europa desenvolupada—, els historiadors universitaris s'interessaren molt poc pel tema del treball durant l'època industrial, encara que força més per temes relacionats amb la història del treball en el període pre-industrial —mestres i oficials, gremis, etc.—. El gnuix dels historiadors del treball, fossin —o anessin pel camí d'ésser— universitaris o no, procedien de dins, o dels encontorns immediats, dels mateixos moviments obrers. Inicialment un gran nombre d'ells no eren, de fet, universitaris en absolut, tot i que llur rigor metodològic i llur erudició fossin impecables: els Webb a Gran Bretanya, Mehring, Bernstein i Mayer a Alemanya, Deutsch a Àustria, Dolléans a França. Val la pena de recordar que encara el 1963 aparegué en el nostre camp un d'aquests grans treballs no universitaris —*The making of the English working class* d'E. P. Thompson—, car Thompson l'escriuí quan feia classes dins el moviment d'educació per a adults i no esdevingué professor universitari fins després de la seva publicació. És clar que la gran majoria dels historiadors del treball són encara avui dia membres o simpatitzants del moviment obrer i en representen una o altra de les tendències ideològiques o polítiques (l'excepció principal n'és la historiografia dels partits comunistes i dels moviments obrers del Tercer Món, que han engendrat una enorme producció d'investigació anti-roja, bàsicament practicada o finançada pels Estats Units a partir de l'època de la guerra freda). Però la gran majoria de nosaltres som, alhora, d'esquerra i universitaris. I tal vegada caldria afegir-hi que, amb la gradual desintegració ideològica o política dels grans moviments socialistes —tant socialdemòcrates com comunistes— gairebé arreu d'Europa, fins i tot els més compromesos dels historiadors

d'aquesta mena tenen ara més espai de maniobra científic que no pas abans.

La història del treball “des de dins del moviment”, i bàsicament al marge de les universitats, solia tenir certes característiques. En primer lloc, tendia a identificar “les classes proletàries” amb “el moviment obrer”, o fins i tot amb una organització, un partit i una ideologia en concret. És a dir, tendia a identificar la història del treball amb la història del moviment obrer, i això quan no la identificava amb la història de la ideologia del moviment. I com més fort i més unit era el moviment en un país o en un cert període, més accentuada era la temptació d'aquesta identificació. Fins fa molt poc, la història del treball a Itàlia tenia aquesta característica en un grau molt notable, i encara la té fins a un cert punt. Així, negligia la història de les classes treballadores mateixes en la mesura en què aquestes no podien ésser incorporades dins la de les pròpies organitzacions, o fins i tot la dels militants a favor de la dels dirigents. Era una llacuna ben substancial.

En segon lloc, com passa amb d'altres camps essencialment “patriòtics” —història local, història del jazz o dels ferrocarrils, història d'empreses, fins i tot històries nacionals—, la història del treball des de dins del moviment tendia a ésser una mica antiquària i a preocupar-se de donar als moviments obrers la importància que ningú més no semblava atorgar-los. Ambdues motivacions eren comprensibles, i la segona era justificada. Car, si bé només els qui viuen a Ipswich (el d'Anglaterra o el de Massachusetts) troben incompreensible que els forasters no se sentin tan fascinats com ells per *tots* els fets relacionats amb la pròpia vila, també és innegable que la història ortodoxa prestà una atenció clarament insuficient als moviments obrers, i no parlem ja de la classe obrera. I, amb tot, dues conseqüències més aviat indesitjables resultaven d'aquesta actitud: 1) Menava a la incapacitat de distingir allò que era relativament important d'allò que era relativament trivial. Per exemple: la Lliga Socialista britànica dels anys 1880 fou una organització petita i efímera entremig d'altres de petites però més permanents, i a penes mereix l'enorme pes d'investigació històrica que hom hi ha abocat: simplement atragué per poc temps unes quantes personalitats importants, actuà com a peonera del socialisme en algunes ciutats de províncies, comptades, i es dispersà ràpidament, i mai més no en cantà ni gall ni gallina. Però com que era associada amb Engels, amb William Morris i amb d'altres figures notables, hom li ha atorgat una atenció històrica completament desproporcionada a la seva importància. Fins a un cert punt, això es pot aplicar a la majoria de les altres organitzacions socialistes. La historiografia del moviment obrer és plena de monografies sobre la mena d'organitzacions de les quals tots hem tingut alguna experiència —petites sectes que mai no passen d'aquí, grups, periòdics i què sé jo, que neixen

i moren en l'espai d'una dècada sense interpretar mai un paper massa lluit. Aquelles que sí que l'interpretaren no sempre han estat tractades amb més atenció que les que no hi arribaren. El petit grup de De Leonites britànics, per exemple el SLP, mereix més atenció que no la Lliga Socialista, a causa de la seva funció com a activador de la militància obrera a Escòcia. 2) Mena a un cert aïllament deliberat de la història del treball en relació amb la resta de la història, la qual cosa, d'altra banda, facilita la confusió indiscriminada de l'important amb el trivial. Per exemple: sembla clar que en els anys 80 els observadors burgesos britànics dels nous moviments obrers no se sentien pas massa preocupats per Karl Marx i els seus seguidors, si més no fins que aquests no començaren a fer agitació entre els aturats; molt menys, en tot cas, que pels anarquistes. Anaven errats, però tampoc no massa, perquè, si bé no hi havia un moviment anarquista d'importància en aquell temps, el moviment marxista tampoc no era res de l'altre món. Però, si ens hem de mirar el moviment obrer dins el panorama de la lluita de classes, que és una relació bilateral, o dins el conjunt encara més ampli de la història nacional, no podem pas tractar-lo com si operés en el buit. En poques paraules, la història clàssica del moviment obrer tendia a produir una versió esotèrica de la història.

En tercer lloc, i això se segueix del que ja ha estat dit, la història clàssica del moviment obrer tendia a produir, tant a nivell nacional com internacional, un model i una versió acceptats de la història que anaven des d'una ortodòxia informal però no gaire flexible a una altra de formal i molt inflexible. No cal que ens ocupem massa de les versions més formals i inflexibles, tot i que tenen una importància decisiva per als historiadors d'alguns països socialistes —i l'element polític inherent a les interpretacions històriques associades amb partits o organitzacions en concret no hauria d'ésser menystingut, fins i tot quan reflecteix, no pas judicis polítics, sinó els prejudicis, els records personals o l'autodefensa de certs dirigents. En el Partit Socialdemòcrata alemany, fins i tot abans de 1914, la qüestió de Lassalle i Schweitzer era molt delicada per als historiadors. Ningú no parà els peus a Mehring i Mayer, però Bebel en persona intervingué per criticar almenys el segon. I, amb tot, àdhuc les ortodòxies informals han d'ésser reconegudes com a tals. Jo mateix vaig remarcar, ja fa temps, que el "model" tradicional del desenvolupament del moviment obrer era una selecció (i, encara, deformada) dels fets que en classificava alguns com a centrals i en relegava d'altres a la perifèria o els exclouia. Encara avui els estudiants tendeixen a triar llurs temes d'investigació sobre el moviment obrer entre els acceptats i d'acord amb la periodització acceptada, i creen així aqueixes llargues cues de candidats en competència per temes de tesi en les ultraremenades àrees del *revival* del socialisme en els vuitanta, el cartisme, els moviments militants de la

Primera Guerra Mundial o llurs equivalents en altres països. No vull pas dir que l'ortodòxia sigui totalment errada. Si no reflectís en bona part allò que realment s'esdevingué, poc hauria pogut consolidar-se. Sí que és, però, una elaboració que depèn d'una evolució històrica. Per exemple: l'Independent Labour Party encara és considerat bàsicament a la llum de la seva pròpia evaluació —és a dir, com el primer partit obrer independent—, tot i que, de fet, una visió imparcial insinuaria més aviat que va fallir lamentablement a convertir-se en res que s'hi assemblés. En canvi, el vell tipus radical-democràtic de política obrera —cartista en comptes de *lib-lab*—, gens menyspreable, ni de bon tros en els anys 1890, sol passar desapercebut. I el cas és que, quan encetà el que havia d'ésser una breu carrera, la Convenció Nacional Democràtica de 1899 començà sota els més impressionants auspicis i durant algun temps semblà que havia de constituir un fort rival per al nou Labour Representation Committee (l'actual Partit Laborista). Bé, doncs: per cada estudiant que hagi ni que sigui sentit parlar de la NDC, n'hi deu haver cinquanta que poden escriure una redacció sobre l'ILP.

Finalment —i això potser és una mica una sorpresa—, la historiografia tradicional del moviment obrer era tècnicament i metodològicament força ortodoxa. Va produir una gran quantitat d'història narrativa i institucional de caire tradicional; l'únic que hi era insòlit era la matèria. Un exemple colpidor és el de la *Storia del Partito Comunista Italiano* de Paolo Spriano (encara inacabada), que és, a diferència de la majoria d'històries de partits comunistes, tant si són oficials com si són hostils, un producte admirable i molt impressionant de rigor científic, però que és molt semblant a qualsevol altra obra d'història política de categoria. És la història de la política del partit i de les seves activitats, dels seus debats ideològics, de la seva direcció i les seves peripècies, de les seves relacions amb la Comintern i de tota mena de coses interessants i importants. Però tota la història és vista des de dalt: només de tant en tant entrelluquem el que pensaven el militant de base o el simpatitzant, o com conceben el moviment.¹ Se'ns diu molt poca cosa sobre qui eren aquests membres i simpatitzants, sobre llurs relacions amb militants no comunistes o amb no militants, o sobre el paper i la funció del moviment i del partit en ciutats i regions concretes. No se'ns expliquen la mena de coses que ara sabem, per exemple, dels guesdistes a França (per citar una monografia d'un historiador comunista ortodox d'aquest país).² Faig aquestes observacions no pas amb la intenció de negar mèrits a una obra realment de primera categoria i de les que fan època, sinó per tal

1. Paolo SPRIANO, *Storia del Partito Comunista Italiano*, I-III, Torí, 1967-1970, en curs de publicació.

2. Claude WILLARD, *Le mouvement socialiste en France, 1893-1905. Les Guesdistes*, París, 1965.

de remarcar la diferència entre una manera i una altra de fer història del treball.

II

El creixent professionalisme universitari ha corregit algunes de les deformacions de la història del treball tradicional, i els canvis en la conjuntura política de l'esquerra n'han corregit d'altres. Avui dia, treure el títol de doctor requereix una competència investigadora i una capacitat d'obrir-se camí per entremig d'una vasta literatura d'idees oposades que, senzillament, no eren tan imprescindibles en els vells temps, i l'autor es troba exposat a una crítica molt més variada. Algunes històries de sindicats obrers encara són escrites, si més no a la Gran Bretanya, a la vella manera, però són l'excepció. Els mites històrics tradicionals són avui més febles en molts moviments obrers i, per consegüent, són defensats amb menys passió, tret dels casos en què encara són vius en el record, com passa amb els anys 30. Al mateix temps, el canvi en la situació dels moviments organitzats ha tendit a eixamplar les perspectives dels historiadors del treball. Aquests cada cop s'ocupen més dels militants de base i no sols dels dirigents, dels no enquadrats i no sols dels enquadrats, del "proletari conservador" i no sols del radical o el revolucionari. En poques paraules: de la classe i no sols del moviment o el partit. I és bo que sigui així.

Amb tot, la força que ha promogut l'expansió de la història del treball ha continuat essent sobretot política: la radicalització de generacions d'estudiants i, al seu degut temps, de joves professors, en la dècada dels 60. A la Gran Bretanya, als Estats Units, a l'Alemanya Occidental (on ha tingut lloc una notable revifalla d'aquests estudis), a Itàlia entre la nova esquerra i, sens dubte, a d'altres llocs, la radicalització ha produït una abundosa collita de nous historiadors del treball, l'interès dels quals pel tema prové sobretot del comproment polític, encara que llur competència com a investigadors pugui ésser més gran que no abans i llur aproximació una mica més lliure. Tots produeixen coses d'interès, però l'enfocament d'alguns d'ells és decebedor, i el d'altres, discutible. Endinsar-se en el passat a la recerca d'exemples inspiradors per a la lluita o coses per l'estil és escriure la història a l'inrevés i d'una manera eclèctica. No és una manera gaire bona d'escriure-la. No vull embolicar-me ara en les polèmiques sobre la història *new-left* americana, però les meves reserves són aplicables com a mínim a una part d'ella. Altre cop, recrear tot el que puguem de les formes de vida, les activitats i el pensament del proletariat és important i, en la mesura en què darrerament està produint tot un seguit de reculls d'"història oral" o fins i tot (com

els llibrets del *History workshop* del Ruskin College d'Oxford) d'autèntiques memòries escrites per homes i dones de la classe obrera, un eixamplament essencial de les nostres perspectives. Però aquestes coses no són metes en elles mateixes, per més entusiasmats que ens puguem sentir d'haver descobert el que fins ara ignoràvem. Si no formulem primer certes preguntes i no cerquem el material a la llum d'aquestes preguntes, correm el risc de produir simplement una versió esquerrana de l'erudició antiquària, un treball equivalent al dels col·lectors *amateurs* de folklore. No vull dissuadir ningú d'aquesta tasca, encara que, si s'ha de fer, ja cal que es faci d'una manera tan sistemàtica com la que usà Child en recollir els seus romanços o Nettlau els seus materials anarquistes. La feina té un valor polític, sobretot quan el material és de la mena que atreu un públic no universitari. Recuperar un passat oblidat, inspirador o memorable, és una tasca digna d'historiadors. ¿Qui no voldria tenir més llibres com el *Hard times* de Studs Terkel?³ Però quan hom justifica una recent reimpressió de *Preparing for power* de J. T. Murphy (1934),⁴ llibre que projecta llum sobre els militants del moviment britànic en una determinada època, però que no és pas una bona història de l'obrerisme, amb l'argument que es tracta de la mena de treball que els militants sindicalistes d'avui dia poden comprendre i llegir amb profit, aleshores sí que cal donar el senyal d'alarma. Hi ha una certa diferència entre història i material propagandístic o inspirador, encara que la bona història pot ésser totes dues coses alhora.

És igual de perillós de tornar a lliurar les velles batalles ideològiques, una temptació a què han resistit molt pocs dels qui han escrit sobre la història ideològica del socialisme i sobre els moviments comunistes. I no pas perquè aquestes disputes siguin poc importants o superades —encara que algunes sí que ho són—, sinó perquè caldria plantejar-les de nou i situar-les en un altre marc, si és que els historiadors han de discutir-les assenyadament. Així, la famosa polèmica sobre el “revisionisme” de Bernstein conserva avui el seu interès i la seva significació pràctica, si més no per als marxistes. Serà, però, inevitablement mal interpretada si hom la divorcia del seu context ideològic i polític coetani. No es tracta pas d'una simple desviació de l'autèntic marxisme, una desviació que caldria aprovar o rebutjar segons els gustos, sinó d'un moment en la formulació del “marxisme” mateix, un moment que creà, simultàniament, a partir de l'heretatge dels fundadors, l'“ortodòxia” i el seu corollari, l'“heretgia”. Tant l'una com l'altra, a més a més, almenys en els països de l'Europa desenvolupada, intentaven de respondre a una situació específica, la d'una economia capitalista aparentment estable, florent i expan-

3. Studs TERKEL, *Hard times. An oral history of the Great Depression*, Nova York, 1970.

4. Londres, 1973.

siva i unes sòlides estructures polítiques i, així, divergien del marxisme de zones en les quals ni les economies ni els règims no eren sòlids ni estables. Aquestes consideracions són ara moneda corrent pel que fa al període de la Segona Internacional, en part gràcies al treball excellent de Georges Haupt a París,⁵ però sobretot perquè les controvèrsies d'aquella època ja no són políticament incendiàries. Però la història dels moviments obrers després de 1917 encara és discutida amb un esperit molt menys històric.

Potser serà útil d'afegir un altre mot de precaució. Les velles batalles ideològiques sempre han estat lliurades pels historiadors, no sols en termes ideològics apriorístics, sovint introduïts posteriorment (per exemple, el concepte de "centristes" en la Internacional abans de 1914), sinó també a base d'una versió molt laxa i altament especulativa d'història "contrafactual". Només cal esmentar discussions com la dels pros i els contres d'anarquistes i comunistes durant la guerra civil espanyola, la de les raons del fracàs de la revolució alemanya de 1918-1919, la de si el govern francès de Front Popular "hauria hagut" d'intervenir en les vagues massives de 1936 o la de si els partisans italians haurien hagut d'intentar la presa revolucionària del poder en 1944-1945. Totes aquestes polèmiques, igual com els exercicis més formalistes dels cliòmetres, es basen en el supòsit que hom pot judicar o calcular com hauria anat la història del món si el nas de Cleopatra hagués estat un dit més llarg. Doncs bé: hi ha dues coses que hom pot afirmar amb tota confiança de la història contrafactual, la història que podríem dir-ne de "si la meva àvia tingués rodes, seria un autobús". En primer lloc, que el seu interès rau del tot en la metodologia o en el present i futur, o en totes dues coses alhora. Història és allò que va passar, no allò que hauria pogut passar. Els ferrocarrils foren construïts, la revolució alemanya de 1918 va fracassar. L'interès de la reflexió sobre allò que s'hauria pogut esdevenir si aquestes coses no haguessin passat rau en la clarificació de les hipòtesis que hom pot formular legítimament sobre els fets històrics i en la tria entre alternatives ben reals, no imaginàries, com, per exemple, si és més eficaç, avui, de desenvolupar l'energia nuclear o la no nuclear, o com caldrà escollir demà entre possibles estratègies dels moviments obrers. Hom pot avançar encara una tercera proposició: que en el nostre camp, a diferència del camp més restringit de la cliometria, les especulacions contrafactuals no són exercicis teòrics, sinó que pretenen d'examinar alternatives reals, i que rarament sabem prou coses per fer-ho d'una manera convincent. Fogel no ha suposat ni per un moment que la no construcció dels ferrocarrils americans fos una autèntica possibilitat, però, en canvi, quan especulem sobre els efectes d'una revolució soviètica a Alemanya, estem

5. Georges HAUPT, *La Deuxième Internationale 1889-1914. Étude critique des sources*, París-La Haia, 1964.

pressuposant que un tal fenomen hauria pogut ocórrer. És veritat que de vegades les probabilitats són tan elevades que podem especular-hi amb una certa mesura de realisme, normalment sobre allò que *no* hauria pogut passar, més que no pas el contrari. Així, en analitzar l'evolució del moviment obrer britànic després de 1880, podem excloure la possibilitat de desenvolupament d'un partit de masses marxista, en comptes d'una cosa com el Partit Laborista (abans o després de 1920), i podem, per consegüent, criticar el SDF o el PC, no pas per allò que mai no haurien pogut realment assolir, sinó per allò que queia dins els límits del que era practicable, com per exemple un èxit més gran a les eleccions locals. De vegades, però, no hi ha acord sobre les probabilitats (caldría dir, més aviat, improbabilitats), i aleshores correm el risc d'embrancar-nos en interminables i estèrils discussions retrospectives: Així, Staughton Lynd ha suggerit en un article recent⁶ que hauria valgut més que el PC nord-americà hagués mantingut, després de 1934, la seva línia independent de sindicalisme revolucionari, en comptes d'esmerçar les seves energies en l'estratègia que havia de donar naixença a la CIO. Hom pot simpatitzar o no amb aquest punt de vista, però el fet és que té dues falles fonamentals. En primer lloc, és plantejat en termes massa vagues i imprecisos perquè tothom pugui saber clarament què és ben bé el que es discuteix. En segon lloc, encara que fos plantejat d'una manera més satisfactòria, no veig pas com podríem resoldre el problema. És clar que tots continuarem aplicant la pregunta "què hauria passat si" a la història del treball o a qualsevol altra història. Cal, però, que, quan ho fem, tinguem una consciència ben lúcida del que estem fent, de per què ho fem i del que podem esperar de treure'n.

III

Els perills i les temptacions de l'historiador, esquerrà i compromès, dels moviments obrers són diferents dels que volten el tecnòleg universitari. No em detindrè en aquells que són també de caire ideològic, un aspecte sovint —potser caldría dir en general— amagat sota els pressupòsits, els mètodes i l'argot d'alguna especialització professional. Hom ja ha escrit a bastament sobre la ideologia implícita, i de vegades explícita, en certes escoles de les ciències socials, especialment en les dominants als Estats Units en els anys 50, i en termes com "integració" o "modernització". Els perills dels quals vull parlar són deguts sobretot a la inexperiència i a la manca de claredat.

Com tota història, la història del treball ha eixamplat enormement

6. *The possibility of radicalism in the early 1930s: the case of Steel, a "Radical America"*, núm. 6, VI (1972).

el seu camp i el seu mètode, en part a través de l'extensió de la seva àrea des de la història estrictament política, ideològica o fins i tot econòmica, a la història social en el sentit més ampli, en part gràcies a la consegüent necessitat d'explotar fonts totalment noves a base de tècniques adequades i també fonamentalment noves, i en part pel contacte amb les ciències socials, a les quals ha manllevat tècniques a desdir. Això no vol pas dir que els mètodes tradicionals s'hagin estroncat, ni tan sols en els països on ja fa temps que donen fruits. (En els països sense una autèntica tradició d'història del treball o en els quals el tema ha estat àmpliament mitificat, el camp per al més tronat dels historiadors nets i pelats és encara vastíssim.) Res no pot ésser més ultratradicional que el *Sciopero, potere politico e magistratura, 1870-1922* de G. Neppi Modona (Bari, 1972), un senzill intent, a càrrec d'un advocat amb preparació històrica, de resseguir els canvis de la legislació italiana sobre vagues i de les actituds del govern i la judicatura enfront dels processos per conflictes laborals. No conté ni una sola taula estadística. I, malgrat tot, acreix considerablement la nostra comprensió d'aquest negligit aspecte de la història del treball, l'altra cara de la lluita de classes, simplement perquè ningú no havia fet abans aquesta feina tan senzilla. Ben mirat, algunes de les obres més impressionants d'història del treball dels darrers deu anys són, des d'un punt de vista tècnic, força tradicionals, com el *Rosa Luxemburg* de Peter Nettl, el *Before the socialists* de Royden Harrison o el *Robert Owen and the Owenites* de J.C.F. Harrison.⁷

Comptat i debatut, però, molta part de la història del treball ha d'utilitzar —especialment la història social del proletariat— nous mètodes i noves tècniques, per exemple qualsevol treball relacionat amb la demografia històrica. I, de fet, molta d'aquesta història s'ha llançat amb més o menys entusiasme a les noves tècniques, especialment les quantitatives, sobretot als Estats Units i a França. Aquestes noves tècniques presenten tres temptacions. La primera és que esdevinguin finalitats i no mitjans. No cal dir gaire res més respecte a això. La segona és la d'exagerar el valor de les dades a les quals hom pot aplicar aquestes tècniques i negligir aquelles que no n'admeten l'aplicació. Aquest és un gran perill en història del treball comparada i quantificada, la qual selecciona el que és estadísticament comparable i sol ometre el que no ho és. Hi ha molt de comparable, posem per cas, entre els minaires de diferents països. Ara bé, si tractem, per exemple, dels minaires indis dels Andes, té importància el fet que el treball a les mines és un dels pocs mètodes a l'abast dels camperols d'acumular els diners necessaris per comprar terra a llurs pobles i, per consegüent: a) que poden ésser reclutats inicialment entre

7. J. P. NETTL, *Rosa Luxemburg*, 2 vols., Oxford, 1966; Royden HARRISON, *Before the socialists: studies in labour and politics 1861-1881*, Londres, 1964; J. C. F. HARRISON, *Robert Owen and the Owenites in Britain and America*, Londres, 1969.

els propietaris agrícoles més que no pas entre els camperols sense terra, i b) que els ex-minaires poden esdevenir kúlaks. Aquest fet, evidentment, no té la més petita rellevància en relació amb els minaires anglesos del segle XIX.

La tercera temptació és la de perdre de vista les ambigüitats i les dificultats conceptuals de les dades. Prenguem el cas de la moda actual dels estudis sobre desordre públic i violència, els quals poden ésser fàcilment quantificats. Aquesta quantificació es basa en l'aplicació de dos pressupòsits convergents: a) que la distinció entre actes "violents" i "no violents" és més clara que no pas la que existeix entre actes diversos dins de cada categoria, i b) que certes menes de violència reben una consideració especial, bàsicament per raons administratives, legals, polítiques o morals i *per les autoritats o les classes dirigents*. Ara bé, aquests pressupòsits i aquests criteris poden ésser totalment externs als fets que mesuren i poden, per consegüent, desorientar-nos per complet respecte de llur naturalesa. Així, si adoptem el punt de vista dels minaires moderats en qüestió de vagues, haurem d'aplicar criteris totalment diferents. El pitjor crim serà fer l'esquirol, i no hi hauria diferència moral d'importància entre piquets pacífics, pressió de l'opinió col·lectiva i impediment físic als esquirols de baixar a la mina. Apallissar un parell o tres d'esquirols serà relativament venial i tal vegada inevitable, però, en canvi, una revolta incontrolada com la de *Germinal* serà lamentada i el sabotatge de les bombes o del sistema de seguretat serà condemnat per tots en general. Alguns tipus de violència seran classificats entre les accions no violentes, perquè l'únic que podria distingir-los d'elles seria la intervenció externa dins una activitat altrament pacífica. El criteri crucial serà la distinció, no pas entre força i no violència, sinó entre diferents tipus de força o violència, i la variable crucial, no la propensió dels minaires a fer ús de la força, sinó la determinació dels amos o de les autoritats a resistir les vagues i els mitjans que estiguin disposats a utilitzar. Quan aquesta variable hagi estat aïllada, aleshores, i només aleshores, ens trobarem en situació d'analitzar la corba de la violència dels minaires, és a dir, de distingir entre diferents propensions nacionals o regionals a fer ús de la violència, o entre diferents fases dels moviments dels minaires.

L'aplicació de conceptes nous, generalment extrets de les ciències socials, també és perillosa, *si no tenim una idea molt clara del que intencem de descobrir i explicar*. O, si us estimeu més l'argot, de quin és el nostre model. El perill és encara més gran en la mesura en què (Ernst Gombrich ho remarcava fa poc) la natura de la professió universitària adjudica una gran importància a l'originalitat i la novetat. Les opinions menys plausibles poden estar segures de trobar un racó en totes les notes a peu de plana i totes les bibliografies subsegüents, a condició que siguin prou noves, per molt fàcilment condemnables que siguin. No hau-

rem d'esperar gaire abans que algú analitzi els sindicats d'ofici a la llum de les discussions antropològiques sobre el parentiu artificial; això, si algú no ho ha fet ja. I gairebé segur que algú ja ha analitzat els sindicats obrers com a sistemes de relació entre patró i client. Com és lògic, alguns d'aquests manlleus seran probablement rebutjats per raons ideològiques, per exemple l'anàlisi de les relacions dins els moviments obrers com una forma de mercat (els políticòlegs ja han jugat amb la idea), mentre que d'altres semblaran de moment inútils, però potser algun dia es posaran de moda, per exemple l'aplicació de les oposicions binàries de Lévi-Strauss al llenguatge de la classe obrera. Però en *tots* els casos, la pedra de toc dels nous conceptes i les noves idees no és simplement que siguin nous o semblin interessants, sinó que tinguin relació amb les nostres qüestions bàsiques.

Això vol dir saber quines són aquestes qüestions. I, com tantes vegades en aquest article, he d'insistir altre cop en el fet que als historiadors del treball els ha mancat sovint claredat metodològica i conceptual. No tinc el més petit desig d'imposar cap model o teoria en particular, marxista o no. Només vull demanar que tinguem una idea clara del nostre enfocament, sigui quin sigui. Ara: en qualsevol cas, gosaria dir que no farem res de bo si no tenim ben presents tres importants consideracions:

1) La història del treball és part de la història de la societat, o, més ben dit, de societats en particular amb específiques característiques comunes. Les relacions de classe, deixant ara de banda el que hom pugui entendre per classe, són relacions *entre* classes o estrats i no poden ésser descrites o analitzades d'una manera adequada en aïllament o en termes de llurs divisions o estratificacions internes. Això implica un model del que és una societat i de com funciona.

2) La història del treball té una multiplicitat de nivells, encara que aquests nivells de realitat o d'anàlisi formin una unitat: treballadors i moviments, militants i dirigents, nivells socioeconòmic, polític, cultural, ideològic i "històric", tant en el sentit que operen dins un context donat pel passat com en el sentit que canvien amb el temps de maneres específiques. No podem abstrure un o més nivells de la resta (si no és per motius de conveniència provisional), ni tampoc podem operar un reduccionisme excessiu. El nivell polític de l'anàlisi no pot ésser incorporat sense més ni més al socioeconòmic: fins i tot al nivell més elemental hi ha una certa diferència en les formes de vida proletàries entre economies polítiques sense un autèntic sistema estatal de seguretat social i aquelles que en tenen, i la naturalesa exacta d'aquest sistema pot ésser igualment important.

3) Alguns aspectes de la nostra disciplina són quantificables i d'altres no, almenys en termes comparables. El problema de la història del

treball (com el de qualsevol altre tipus d'història social) consisteix a saber com combinar les diferents menes de quantificació amb els judicis qualitatius. No fa gaire que un equip d'investigadors suecs que preparen un ambiciós i detallat estudi sobre el proletariat a Estocolm al segle XIX, em van plantejar aquest problema concret. Em digueren: estem fabricant una sèrie d'estudis quantitativs sobre tot allò per a què tenim materials, des de la demografia, la reconstrucció de la família, el crim, la prostitució, els salaris i les fluctuacions econòmiques, fins a les vagues, les revoltes i l'organització sindical. Però ¿com podem incloure dins aquest conjunt la idea del que volia dir *exactament* ésser un paleta a Estocolm al segle XIX, el que els treballadors pensaven i sentien, i per què? En d'altres mots, ¿com podríem trobar un comú denominador entre, diguem, la història que escriu E. P. Thompson i la història que escriu Stephar Thernstrom? Tots ens adonem del problema, fora d'aquells que tener el cervell rentat pel somni d'ésser una mena de "científics behavioristes" retrospectius. Però ¿podem dir que l'hem resolt de debò?

Evidentment la solució és en part una qüestió de proporcions. Si tenim l'espai de maniobra de, per exemple, una tesi d'estat francesa, podem fer totes dues coses, com ho ha demostrat Rolande Trespé amb el seu magnífic estudi dels minaires de Carmaux.⁸ És probable, tanmateix, que els dies dels patracols universitaris siguin comptats i que treballs d'aquestes dimensions o de les del gran llibre d'Edward Thompson hagin d'ésser necessàriament, en el futur, obra d'equips. I els equips, per la natura mateixa del propi treball, tendeixen a fragmentar la investigació més que no pas a sintetitzar-la (un problema especialment agut en el cas dels estudis comparatius). Però fins i tot si el dia de demà hi ha una més gran divisió entre investigadors i sintetitzadors, la dificultat no haurà pas desaparegut. Potser es tracta d'un problema inherent a tota història i a tot historiador. La història tracta d'éssers humans, i no podem fer abstracció de la seva humanitat.

Aquestes consideracions són moderadament òbvies, però potser no és inoportú de fer de tant en tant una reafirmació de les obvietats, perquè hom sol oblidar-se'n fàcilment. Deixeu-me, doncs, acabar amb una altra. La història del treball, com totes les ciències socials, s'interessa per canviar el món tant com per interpretar-lo. (Si no fos així, les ciències econòmiques serien una simple branca de les matemàtiques.) Ara bé, hi ha dues coses que cal dir a propòsit de la relació entre la interpretació i la transformació del món. En primer lloc, la interpretació ha d'ésser objectivament vàlida, tant si ens agrada com si no, o, si ho preferiu, ha d'ésser comunicable a tothom. No existeix una història del treball que només pugui ésser escrita o compresa per treballadors manuals, com tam-

8. Rolande TRESPÉ, *Les mineurs de Carmaux 1848-1914*, 2 vols., París, 1971.

poc —i em sap greu d'haver-ho de dir— no hi ha una història irlandesa, negra o xicana que només sigui vàlida si és escrita per irlandesos, negres o xicans, o accessible a ells. La gent que se sent directament identificada amb ella carregarà la seva història amb un pes emotiu que d'altres no hi trobaran, però això és tota una altra qüestió —diferent, ella mateixa, del fet que aquesta gent se sentirà més temptada a interpretar-la malament. La història de les pràctiques miraculoses dels reis de França i Anglaterra tindrà per a un legitimista francès o un jacobita britànic un sentit que no pot tenir per a nosaltres, però hom no pot pas criticar el difunt Marc Bloch, que la va escriure, perquè fos un republicà francès, sinó, en tot cas, perquè no la va entendre.

En segon lloc, i això és més important, caldria que sabéssim el que volem dir quan parlem de canviar el món. Els científics socials de la mena dolenta, incloent-hi alguns autèntics historiadors del treball, han tractat de canviar el món d'una manera dolenta, com ho prova el Vietnam, on gran part de la política es basava en certes teories sobre la urbanització, o els intents nord-americans, generosament subvencionats, en els anys 50, de destruir en molts de països una certa forma de moviment obrer i de substituir-la per una altra. ¿Foren dolentes, aquestes polítiques, perquè les teories eren errades, o eren els defectes de les teories deguts al desig d'implementar polítiques dolentes, o totes dues coses alhora? Sigui com sigui, hi hagué, i hi ha, una relació directa entre teoria científica i intencions polítiques. Això és molt fàcil de veure quan no tenim cap simpatia ni per les teories ni per les polítiques, i sobretot quan els resultats són tas esborronadors com al Sud-Est asiàtic. Ja no és tan fàcil de detectar els perills anàlegs en les nostres interpretacions. I tanmateix hi són, ni que hi siguin obscurs pels nostres prejudicis i per l'autonomia operativa de la maquinària professional en què ens trobem embolicats. ¿Com i en quina direcció volem canviar el món? Les nostres recerques, ¿n'impliquen realment la transformació? ¿Correm potser el risc d'oblidar que el tema i l'objecte de les nostres recerques són els homes? No hauria d'ésser així, perquè és d'homes —no pas del "treball", sinó de treballadors i treballadores reals, ni que siguin, sovint, homes i dones ignorants, curts de vista i plens de prejudicis— de qui tracta el nostre tema. Per a molts de nosaltres, l'objectiu últim de la nostra feina és la creació d'un món en el qual els treballadors puguin fer-se la pròpia vida i la pròpia història, en comptes de deixar que els les facin d'altres, incloent-hi els universitaris.